

Historiska

FORNTIDER

En lärarhandledning från Historiska museet

Forntider 1

En handledning för lärare

Innehåll:

1. Hur man kan arbeta i utställningen

2. Något om utställningen Forntider

3. Kort om forntiden

4. Förberedelser

5. Karta över utställningen

6. Besöket

7. Uppföljning

1. Hur man kan arbeta med utställningen

I en utställning på ett museum möter man spår av verkliga människor och deras liv, genom de föremål som visas, till skillnad från andra medier som film, internet eller böcker. Ett utställningsbesök kan utvecklas åt en mängd olika håll, beroende på de tolkningar och reflektioner som besökaren gör. Genom att besöka vår utställning *Forttider* får du och din klass en gemensam upplevelse, som kan vara en utgångspunkt för en gemensam diskussion. Detta gör utställningen till en viktig del i lärandet

Att göra ett besök hos oss kan delas in i tre steg. För det första handlar det om de förberedelser som du som lärare och din klass har gjort. Det kan vara det ni läst om forntiden i skolan. Det kan också handla om att bekanta er med museets material, genom att undersöka vår webbplats eller diskutera forntiden utifrån denna handledning som är utarbetad för dig som lärare. Det är mycket bra om du haft möjlighet att besöka utställningen i förväg.

För det andra handlar det om själva besöket. Ett enkelt och bra sätt att tillgodogöra sig utställningen är att låta en av våra museipedagoger leda en visning, där klassen förberett besöket till exempel genom handledningen för lärare och genom vår webbplats. Vi lyfter fram värdegrundsfrågor och ämnesövergripande arbetssätt med människan i centrum. Om ni väljer att boka en visning kan ni också själva få känna på föremål från forntiden i ett av våra pedagogiska rum. Läraren kan också själv leda klassen i utställningen. Då kan handledningen användas för att ge dig som lärare en bas att arbeta utifrån. Om ni väljer att besöka museet på egen hand vill vi att ni i förväg kontaktar oss för att bestämma dag och datum på bokningen@historiska.se

I båda fallen hoppas vi att handledningen och utställningen kan ge er möjlighet att stanna upp för att kommentera, diskutera och jämföra intryck och tolkningar. Ytterligare ett alternativ är att låta eleverna arbeta två och två, först med förberedelser i skolan och sedan i museet med arbetsuppgifter som du som lärare formulerat utifrån handledningen.

För det tredje handlar det om uppföljning och efterarbete. Om ni arbetat med eleverna i par blir efterarbetet en naturlig del i form av presentationer av vad de arbetat med. Men även ett besök med en museipedagog vinner på uppföljning. Genom att ge eleverna en möjlighet att diskutera besöket i efterhand kan tankar och frågor som väckts fångas upp och diskuteras. I slutet av handledningen ges några förslag på frågor som kan användas.

2. Kort om forntiden

Forntiden brukar definieras som tiden från de första människorna till medeltidens början. Det innebär för vår del att forntiden började för mer än 10000 år sedan, när människor började bosätta sig i Skandinavien efter att inlandsisen dragit sig tillbaka. Forntiden varade lite längre här än i övriga Europa. Vid mitten av 1000-talet brukar man säga att medeltiden tog vid, medan medeltiden i Europa sägs ha börjat under 400-talet. Dessa gränser för forntiden är självklart betydligt mer flytande än vad sådana här årtal ger sken av, men de kan åtminstone ge oss de ungefärliga tidsgränserna.

När isen började smälta vandrade människor söderifrån in i Skandinavien. Stenåldern är den äldsta delen av forntiden och brukar delas upp i den äldre och den yngre stenåldern. Den äldre stenåldern varade fram till ungefär 4000 f Kr. Under denna tid skaffade sig människorna mat genom fiske, insamling och fångst. Under den yngre stenåldern (ca 4000 till 1800 f Kr) började man också att odla jorden, men i varierande omfattning. Det var under bronsåldern, mellan 1800 och 500 f.Kr., som jordbruket blev viktigare. Efter bronsåldern följer järnåldern, som också brukar delas i två perioder. Den äldre järnåldern varade cirka 500 f Kr till 500 e Kr och den yngre fram till mitten av 1000-talet. I Norden brukar den sista delen av järnåldern kallas vikingatiden.

En mer intressant fråga än vad de olika tidsperioderna har kallats är kanske hur sättet att leva förändrades under den långa forntiden. Det handlar bland annat om hur människorna skaffade sig mat, hur de bodde och om deras syn på liv och död. Dessa förändringar syns tydligt i utställningen. De första människorna var jägare och förflyttade sig runt i jakt på föda. Med sig hade de det de behövde, till exempel redskap för jakt och fiske, oftast tillverkade av kvarts och flinta. Så småningom började människorna allt mera att odla jorden och själva producera sin föda. De bodde kvar på ett och samma ställe i större utsträckning. Bostäderna blev därför mer stabila och man började hålla tama djur.

Under bronsåldern började den glesa bebyggelsen formera sig till byar, där de flesta livnärde sig på jordbruk om man levde i ett ganska mildt klimat. Bronsföremål var tidens statusföremål. som man får det mesta bytte till sig söderifrån, vilket betydde att man hade kontakter med andra områden och kulturer. Under den äldre järnåldern blev klimatet kallare, liknande det vi har idag. Järn blev det dominerande materialet vid tillverkning av knivar, svärd och andra redskap. Den sista delen av järnåldern var vikingatiden. Under vikingatiden nådde kristendomen Skandinavien och asatron övergavs.

3. Något om utställningen *Forntider*

Utställningen *Forntider* producerades i två steg. Den första delen öppnade den 11/11 2005 och den andra 11/11 2006. Detta är en lärarhandledning för utställningens första del. Utställningen berättar flera historier från olika tider. Här finns plats för historier från olika grupper i samhället.

Utställningen är upplagd kring åtta olika människa- eller livsöden. Under besöket följer man dessa människor i kronologisk ordning, från den ungefär 9000 år gamla Bäckaskogskvinnan till godsherren från Vendel, som levde under 600-talet.

Utställningen handlar om villkoren för de olika människorna, om deras relationer till andra och deras kunskap om världen. Den vill fåmedla något om deras identiteter, föreställningar och tankar. I utställningen lyfter vi fram frågor om värderingar, livsstilar och ideal. Det handlar till exempel om hur man begravde sina döda, om hur samhället strukturerades, vem som bestämde och om hur relationen mellan män och kvinnor såg ut. Det är människan som står i centrum.

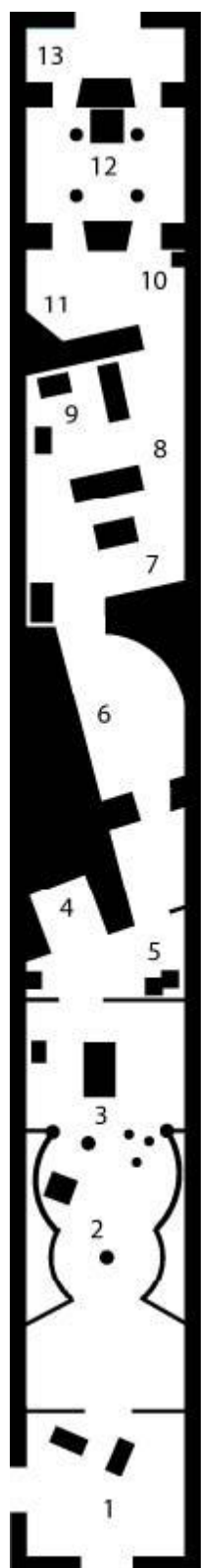
Under rubriken *besöket* här nedanför presenteras de åtta livsödena i kronologisk ordning. Det är också så ni möter dem i utställningen. Varje livsöde presenteras kort och ni får förslag på föremål som ni kan titta särskilt på och frågor som ni kan diskutera.

4. Förberedelser

Allra först är det lämpligt att du som lärare gör ett urval bland livsöden, föremål och frågor, anpassat till din klass. Här gäller det att ta hänsyn till sådant som förkunskaper, elevernas ålder och intresse – vilka passar just er bäst? När ni gjort ett lämpligt urval kan ni gå vidare med förberedelserna. Som en förberedelse fungerar självklart det ni läser om forntiden i skolan (om ni gör det före besöket). Låt också eleverna bekanta sig med människorna bakom livsödena. Det kan ni göra antingen genom denna handledning eller genom museets webbplats, <http://historiska.se>.

Utifrån dessa förutsättningar – det ni läst i skolan och på webben om de åtta livsödena – kan ni arbeta med några egna frågor som kan följa med i alla de tre delarna. Låt eleverna tillsammans diskutera och komma på några frågor som de skulle vilja ställa till människorna bakom livsödena. *Skriv ned frågorna och spara dem.* Kommer ert besök på museet att ge svar på era frågor?

5. Karta över utställningen

1. Istiden	A1
2. Kvinnan från Bäckaskog	B1-B4, B5-B8, B9
3. Den gamle och barnet från Skateholm	C1, C2, C3, C5, C6
4. Gånggriften i Rössberga	D2, D3, D1
5. Offer i Rössberg	D4, D5
6. Hövdingen från Hasslöv och kvinnan från Stora Köpinge	E3, E9, E10, E4-E8
7. Mantelmannen från Gerum och barnen från Bankälla	F3, F4
8. Mannen från Öremölla och kvinnan från Gårdslösa	G10, G9, G1, G6, G7
9. Runstenar från Kylver och Istaby	G4, G3
10. Småkungen från Kvissleby	H4
11. Mannen i Krankmårtenhögen	H2, H3
12. Godsherren från Vendel	J1, J13, J8, J7, J5, J6
13. Den aristokratiska kvinnan från Köpingsvik	J4

6. Besöket

Utställningen består av ett introduktionsrum och sedan åtta olika avdelningar om de mänskliga livsödena, vilka ibland kan röra flera personer. Ni vandrar kronologiskt från ca 7000 f Kr. och ända fram till 600-talet e Kr. Alla åtta livsödena presenteras i denna handledning för dig som lärare. Vid ett besök kanske ni väljer att fokusera på ett urval, tex något livsöde från stenåldern, bronsåldern och järnåldern. I handledningen presenteras olika diskussionsfrågor kring livsödena och vissa utvalda föremål. Ibland presenteras även ett svar på dessa frågor, som ett exempel på hur man skulle kunna besvara dem. För det mesta är dock alternativen många fler.

Det var när isen försvann som människor kunde etablera sig i Skandinavien. I utställningens första rum möter ni också just istiden. I de stora isblocken kan ni se några av de allra äldsta föremål som dessa människor lämnat efter sig, en pilspets av flinta och ett renhorn (monter A1). Här kan ni också titta på en introduktionsfilm till utställningen och de åtta livsödena, där ni får en glimt av de personer som sedan återkommer i utställningen.

Livsöde 1 – Kvinnan från Bäckaskog

Kvinnan från Bäckaskog hittades sittande i en grav på 1930-talet. Stanna upp i det mindre runda rummet med montrar längs sidorna. Till vänster finns en rekonstruktion av Bäckaskogskvinnans ansikte (nummer 9 i monter B1-B4). Så här kan hon ha sett ut när hon levde ungefär 7000 f Kr. Här ser ni också en mängd olika jaktredskap och verktyg som var viktiga för människorna under Bäckaskogskvinnans tid (montrarna B1-B4, B5-B8). Här finns till exempel fågelpilar, mejslar och harpuner, vilka använts både för jakt och fiske. Under denna tid levde man inte bofast, utan förflyttade sig runt för att få tag på föda. Ett av föremålen, den så kallade Offerdalsspetsen, har hittats i Jämtland. Denna fint mönstrade spetsiga bendolk har nummer 18 i monter B5-B8. Diskutera vad de olika föremålen i montrarna kan ha använts till. Vad är de gjorda i för material? Tror ni att man valt materialet av någon särskild orsak? På vilket sätt visar föremålen hur man levde? Vilka föremål skulle vi ha lämnat efter oss idag, som visar hur vi lever och hur vi skaffar oss mat?

I det större rummet ser ni till vänster Bäckaskogskvinnan på samma sätt som hon hittades, sittande i sin grav (monter B9). Från början var forskarna osäkra på vilket kön den döda hade. Hon tolkades först som man men har sedan omtolkats som kvinna.

Om ni tittar på montern kanske ni kan gissa varför man trodde att det var en man?

Hur ser de föremål ut som hon hade med sig i graven? Det var för att dessa föremål, en benmejsel och en fågelpil ansågs vara "manliga", som forskarna trodde att det var en man som satt i graven.

Det var först när man tittade närmare på själva skelettet som man insåg att det var en kvinna.

Feltolkningen av Bäckaskogskvinnans kön visar att människor inte alltid levte på det sätt vi tror.

Under Bäckaskogskvinnans tid var det kanske lika naturligt för en kvinna att använda pil och båge som för en man. Man kunde vara både mamma och jägare.

Alla hjälpte till för att skaffa mat. Men hur är det egentligen idag? Vilka manliga och kvinnliga föremål finns det? Och vilka manliga och kvinnliga yrken finns det?

Livsöde 2 - Den gamle och barnet från Skateholm

Mitt i rummet står den så kallade Skateholmsgraven från ungefär 4800 f Kr (monter C1). Där ligger två skelett, men vilka är dessa personer? Man kan se att det är en äldre man och ett litet barn.

Deras relation har diskuterats livligt. Hur ska vi tolka den? Är det en farfar med sitt barnbarn? Var de släkt på något annat sätt? Den äldre personen verkar vara begravd först och den yngre senare, trots att de ligger i samma grav. Vad betyder det? Även platsen Skateholm är spännande.

Undersökningar har visat att man där levde och bodde mycket nära dem man begravt. Gränsen mellan levande och döda verkar inte vara så stark som idag. Nu har vi särskilda begravningsplatser och det är till och med förbjudet att begrava folk någon annanstans (om man inte har rätt ett särskilt tillstånd att sprida askan i havet, till exempel).

I utställningen kan man också se hur den gamle mannen och barnet levde. Människorna i Skateholm använde sig av resurser från både land och hav. De hade blivit mer bofasta än tidigare, men hade ännu inte börjat med jordbruk. I Skateholm fanns det gott om mat att få tag på ändå. Kopplingen till både land och hav illustreras i utställningen. På "landsidan" (till vänster i montrarna C2 och C3) ser ni flintyxor som användes för att bygga hus med och även delar av den äldsta bevarade keramiken. Vid havet (till höger, i montrarna C5 och C6) ser ni en rad olika fiskeverktyg, som fiskekrokar och harpuner, en stockbåt och till och med fragment av en mjärde.

Livsöde 3 – folket från Rössberga

I utställningens nästa avdelning finns det en gånggrift som ni kan gå in i. Under lång tid, mer än 800 år (ungefär 3500-2700 f Kr) användes gånggrifter (som var en sorts stora gravkammare av sten) som begravningsplatser på platser kring nuvarande Falköping. I gånggriften finns det rester av ungefär 120 personer som alla får representera det tredje livsödet, som är folket från Rössberga. 120 begravda personer på 800 år är knappast alla människor som dött. Vilka var det som fick bo i graven och vilka fick inte rum? Kanske fick de personer som begravdes i gånggriften bli en sorts symboliska förfäder. Det kan tyda på att människorna nu börjat tänka på livet, döden och evigheten mer än tidigare.

Inne i gånggriften finns det två små montrar. Till vänster, i monter D2, kan man se hur benen från graven såg ut. I den högra montern (D3) finns det ben som en osteolog - en benexpert - har undersökt. Varje benhög har fått en särskild sjukdomsdiagnos. Känner ni igen några sjukdomsnamn? Dör man av dessa sjukdomar även idag?

Direkt utanför gånggriften finns det en monter (D1) med sådant som också hittats just utanför gravarna. Det är offer i form av krossad keramik och bränd flinta. I de två montrarna D4 och D5 kan man se på hur den offerade keramiken kunde se ut innan den förstörts. Här finns också stora ceremoniyxor. De var förmodligen gjorda för att användas till offer, vilket man kan ana av deras goda skick. De har inte använts som yxor brukar, det vill säga får att hugga med. Men varför utförde man egentligen offer under den här tiden? Det är svårt att veta, men det visar att man hade en världsbild där ens lycka och välgång på olika plan kunde påverkas om man offerade. I vissa fall verkar faktiskt människor ha offerats. Här är det dock viktigt att tänka på att vissa saker – som mänskliga offer – är tacksamma och spännande saker att prata om, även om man i själva verket vet ganska lite. På en bild i rummet ser ni den så kallade Hallonflickan, som begravdes bunden till armar och fötter i Rössbergatrakten. Hon har därför tolkats som ett mänskligt offer.

Livsöde 4 – Hövdingen från Hasslöv och kvinnan från Stora Köpinge

De mänskliga livsödena i Hasslöv och Stora Köpinge tar oss till bronsåldern och till livsödena från en man och en kvinna som levde ungefär 1300-1100 f Kr. Det första ni lägger märke till när ni kommer in i det här rummet är nog hållristningarna på golvet. Vad föreställer hållristningarna? Vissa är lätta att se vad de föreställer, andra lite svårare. Vad är det egentligen för en person som har som en boll mellan benen? Vi tror att det kan vara en bild av en gravid kvinna, men den kanske också kan tolkas på andra sätt? Man kan också se en solsymbol och en procession, vilket är tecken på olika riter som var viktiga under den här tiden. Under bronsåldern började man bränna sina döda, vilket kan höra ihop med soldyrkan. I den stora montern E3 till vänster på den gula väggen ser ni krukor med ben från flera olika personer, varav en är det manliga livsödet, hövdingen från Hasslöv.

Under bronsåldern verkar det finnas flera olika roller för män och kvinnor, beroende på ålder och uppgift i samhället. Här finns det något spännande sett ur genusperspektiv. Ungdomar och vissa kvinnor, kanske de från högre klasser, verkar ha haft viktiga positioner. Men hur är det idag: vilka roller finns det nu för män och kvinnor, eller killar och tjejer? Hur varierar rollerna utifrån vilket kön man har eller hur gammal man är? Ska en vuxen kvinna och en tjej bete sig likadant? Har de unga eller gamla mest makt?

De speciella kvinnorna under bronsåldern hade ofta massor av smycken och var iklädda särskilda kjolar. Det har man tolkat som att de hade en uppgift som t ex danserskor, gudinnor eller prästinnor. Kvinnan från Stora Köpinge verkar ha haft en sådan kjol och många olika smycken som till exempel armringar av brons. Resterna av dessa kan ni se i monter E9 och E10. Andra fantastiska smycken, som halskragar och bälteskupor från bronsåldern ser ni montrarna där bredvid (E4-E8).

Livsöde 5 - Mantelmannen från Gerum och barnen från Bankälla

I rummet med det femte livsödet får ni se Sveriges äldsta hela plagg! Men hur gammalt är det egentligen och vem har haft det på sig? Den så kallade Gerumsmanteln hittades 1920 prydligt hopvikt i en mosse i Gerum i Västergötland när man höll på att bryta torv. Det är det enda hela förhistoriska plagget som hittills grävs fram i Sverige. Först trodde man att manteln var från bronsåldern, men nyare undersökningar visar att den är från ungefär 200 f Kr. Det är alltså i järnåldern vi har hamnat i det här rummet. Under övergången från bronsålder till äldre järnålder blev klimatet kallare, vilket kanske gjorde att en mantel av det här slaget behövdes. Men vem var egentligen ägaren till manteln och varför hamnade den i mossen? Glömdes den kvar efter en vilopaus, blev den nedgrävd med flit eller var den en offergåva? Är det ens säkert att det var en man som bar manteln? Möjligheterna är många. Diskutera vad ni tycker verkar mest rimligt. I den stora montern F3 mitt i rummet ser ni manteln på det sätt som den kan ha varit buren får flera tusen år sedan. Men den kan ha använts på många andra sätt. Kan ni komma på några? Kanske fungerade den som sovsäck under resan, eller som en sorts tält?

I den här avdelningen finns det på höger sida vid ingången en stor monter med massor av olika saker (monter F4). Namnet järnålder kommer av att järnet nu hade blivit en viktig metall. Den kunde framställas enkelt och användas av många, vilket gjorde att den fick stort genomslag. I montern, nere till höger, ser ni många olika järnföremål. Även vanliga människor kunde få tillgång till järnet. Järnet var inte, som bronset hade varit, en metall för importerade status föremål, utan något man använde till vardagsföremål. Kanske kan man jämföra med plast, som är dagens billiga material. Men fortfarande fanns det statusföremål som samhällets eliter använde för att visa sin status. I montern ser ni exempel på det i form av stora bronsskålar och urnor från det romerska riket.

I montern finns också gravar och gravmaterial. Det kalla klimatet och sättet att bo tillsammans med djur var kanske en orsak till att många barn dog. I montern ser ni flera urnor för döda barn, allt ifrån spädbarn till nioåringar.

Hade de dött av influensa eller kanske tuberkulos? Kanske betraktades en nio-tio-åring som nästan vuxen, de föremål de fick med sig i graven tyder på det. I vissa kvinnogravar från den här tiden har man funnit redskap som krumknivar, lövknivar, sylar och synålar som ni ser till uppe till höger i montern. Dessa kan kopplas till hantering av skinn och läder, som kunde vara en speciell kvinnlig syssla. Men redskapen var även symboliskt laddade, eftersom de lades i kvinnornas gravar. Tolkningarna har här (återigen) varit flera- var dessa kvinnor en sorts kvinnliga shamaner?! Så har de tolkats.

Diskutera vad en shaman är. Vad gör en shaman? Enligt ordboken har en shaman kontakt med det andliga, utför offer, siar och botar med hjälp av andar. Finns det fortfarande shamaner?

Livsöde 6 – Mannen från Öremölla och kvinnan från Gårdlösa

I nästa rum finns de båda livsödena från tiden omkring 200-talet e Kr. Det är en man och en kvinna som båda kommit i kontakt med en värld utanför sin egen. Här finns det ännu fler influenser och föremål från Romarriket än i det förra livsödet. Det som var vardagsföremål i de romerska hemmen blev prestigeföremål för nordborna. Det visade att ägaren till dem var välbärgad och kanske till och med berest. Ett exempel är de så kallade vinserviserna, som ni kan se i monter G10 på höger sida. Här ser ni de olika delar som ingick i en vinservis, som skopor, silar, glas och horn. Men man nöjde sig inte med att importera saker från Romarriket, man ville också göra liknande saker själv. I montern bredvid (G9) kan ni se hur man ”härmade” de romerska föremålen, men på sitt eget sätt. Istället för ett glaskärl gjorde man här i Norden ett av lera. Romarna gjorde tvärt om: de härmade nordborna när de tillverkade dryckeshorn av glas. Kan ni komma på hur detta skulle kunna vara idag? Skulle man göra en skål eller ett dryckeshorn av plast? Vad härmar vi idag när vi tillverkar olika saker? De båda människorna i detta livsöde är en man och en kvinna som kommer från olika platser.

De båda människorna i detta livsöde är en man och en kvinna som kommer från olika platser. I monter G1 kan ni se det som finns kvar från mannen från Öremölla (i nuvarande Skåne). Han blev kremerad och kvarlevorna ligger i en bronskittel som finns i montern. Han har också haft en ringbrynja och en vinservis från Rom. Detta är faktiskt Sveriges enda kompletta romerska dryckesservis och har förmodligen tillverkats i Syrien eller Egypten. Här finns också små tygbitar från mannens kläder. De är faktiskt det finaste tyg man har hittat från den här tiden. Detta var alltså en man som kunde skaffa sig föremål från andra kulturer för att visa sin egen rikedom. Finns det liknande saker idag som vi skaffar oss för att visa status? Dryckesservisen visar också ett sätt att umgås genom att dricka alkoholhaltiga drycker. Det kunde handla om att knyta förbund eller visa generositet. Ser det likadant ut idag?

Vad kan man göra istället för att dricka alkohol? Dricka kaffe? På vissa platser där man inte dricker alkohol röker man till exempel vattenpipa istället.

Kvinnan från Gårdlösa möter ni i montrarna G6 och G7. Hennes grav var rikt utrustad, med bland annat olika sorters smycken. Man har hittat pärlor, som förmodligen inte burits som ett halsband utan hängt ner i rader från ett spänne på bröstet. I montern G6 där kvinnan ligger ser vi också ett dyrbart dräktspännen, en fibula med runor. Runinskriften lyder "ekunwodr", vilket skulle kunna vara namnet på kvinnan från Gårdlösa. I monter G7 ser ni ett smyckeskrin, med massor av smycken som en rik kvinna kunde bära under den här tiden. Det är inte bara nu för tiden som man använder fina smycken. Skulle man kunna använda några av smyckena även idag? Här finns också hårnålar som kunde användas till håruppsättningar, huvuddok eller slöjor. Att täcka håret har varit vanligt under lång tid, ända fram till idag. Använder man hårnålar till slöjor nu för tiden?

Till vänster om kvinnan från Gårdlösa ser ni två mycket gamla runstenar, från 400-talet och 600-talet. Runskriften är den äldsta skriften hos oss och här ser vi också exempel på den allra äldsta sortens runor, den 24-radiga futharken som den kallas. Dessa stenar är svårare att tyda än vikingatida runstenar, där vi kan läsa mer sammanhängande beskrivningar. Stenen från 400-talet (G4) är från Kylver som ligger på Gotland och innehåller hela runalfabetet futharken. På runstenen från Istaby (i Blekinge) som är från 600-talet (G3) kan man läsa "Efter Härjulv (är stenn rest). Halv Hjorulvsson ristade dessa runor". Känner ni igen några bokstäver på stenarna?

Livsöde 7 – Männen från Kvissleby och Krankmårtenshögen

Livsödena i denna del av utställningen, mannen i Kvissleby och mannen i Krankmårtenshögen, levde någon gång under 200- 400-talet e Kr längs älven Ljungan, som ni också ser i rummet. Här möts två olika livsstilar. Båda männen levde längs älven, men på olika sätt. I Kvissleby (monter H4) möter vi den norrländske småkungen, begravd i en stor gravhög. Han levde vid kusten och hade kontakter söderut. Hans brända ben hittades i en kittel med nävertäcke, där det också fanns rester av glaskärl, björnklor och pilspetsar av ben.

Under folkvandringstid blev djur ett vanligt dekormotiv på föremålen. Det utvecklades en särskild nordisk dekorstil där djur och människor bildade mönster. I monter H2 finns ett mycket speciellt dräktspännen med drakmotiv.

Ni kan även se delar av mönstret på en teckning i montern. Utifrån spännen som detta kunde man kanske återge sagor och berättelser, genom att använda mönstret som stöd för minnet. Här kan man se paralleller till sagan om Beowulf som beskriver 500-talets forngermanske hjälte Beowulf. Han slåss med odjuret Grendel och dödar Grendels mor, ett troll som bor på havets botten. Som gammal måste han återigen slåss, denna gång med en eldsprutande drake. Beowulf dödar draken, men blir samtidigt förgiftad och dör. Ett smycke kunde alltså vara grunden för att berätta en legend eller saga. Vad använder vi för hjälpmedel för att berätta sagor idag? Vi har ju till exempel böcker, tidningar och TV för att nämna några exempel.

I hörnet, i monter H3 ser ni graven från den man som begravdes i Krankmårtenshögen något tiotal mil upp i inlandet längs älven. Han levde ett helt annat liv än småkungen i Kvissleby. Här fanns det en befolkning som mest försörjde sig på jakt och fiske. En livlig debatt har förts om dessa personers etniska tillhörighet (det vill säga vilken folkgrupp de tillhört). En grupp forskare har menat att de är samer eller en sorts föregångare till samerna, medan andra har ansett att de inte är det. Det finns exempelvis vissa speciella inslag i deras sätt att begrava sina döda, tillsammans med horn och kranier av älgar och renar som bildar en sorts tak av djurben över själva graven, som tolkats som tecken på samisk kultur. Detta förekom också i andra nordliga områden som Sibirien. Det var alltså främst vilda djur (och inte tama) som offrats och använts till gravens tak. Ska vi tolka Krankmårtenshögen som ett tecken på samisk kultur? Fanns det samer för 1000 år sedan?

Livsöde 8 – Godsherren från Vendel och den aristokratiska kvinnan från Köpingsvik

I utställningens sista rum har ni nått fram till 600-talet. Då begravdes en man i en båtgrav, där allt som kunde behövas efter döden hade lagts ner tillsammans med den döde. Det är denne godsherre från Vendel och en rik kvinna från Köpingsvik som utgör det sista livsödet. I utställningen får ni en inblick i hur det kunde se ut på godset. Om ni står mitt i rummet har ni härden bakom er och högsätet framför er. Där emellan fanns en rad stolpar som bär upp taket. Ni befinner er då i "den övre hallen". Vid härden eldades det för att hålla huset varmt. Här ser ni (i montrarna J1 och J13) bland annat en hjälm, en kittel och en eldgaffel. Högsätet stod i hallens finaste rum, där godsherren och hans närmaste spelade spel, lyssnade på musik, åt och drack. Vid högsätet, i monter J8 ser ni också en bit av en plank som kan ha varit en del av just ett högsäte från Vendeltid.

Som aristokrat tillhörde man denna tids absoluta elit. Men vilka är det som tillhör eliten idag? Och hur lever de nuförtiden? Är det fortfarande aristokrater och godsherrar som bestämmer?

I montrarna bakom högsätet ser ni många föremål som tillhört mannen från Vendel och som Lagts i båtgraven. I montrarna J7 och J5 ser ni hans utrustning i form av svärd och sköld och hans hjälm. I monter J6 ser ni också ett brädspel med spelbräde och pjäser. Allt som godsherren hade haft i livet kunde han också ha nytta av i Valhall, till och med spelpjäserna.

Som krigare var det i just Valhall man hamnade efter döden. Men Valhall var bara till för vissa, nämligen krigare som dött i strid. Barn, kvinnor eller män som inte dött i strid hade ingen plats där. Men rika kvinnor kunde ha betydande makt och ibland begravdes de med dyrbara saker. I monter J4 ser ni resterna av gravföremålen från den rika kvinnan från Köpingsvik (på Öland) och en del hela föremål från andra kvinnogravar. De hela föremålen ger oss en bild av hur resterna i Köpingsviksgraven en gång har sett ut. Inte heller de personer som levde som ofria, det vill säga trälarna, kunde komma till Valhall. Dessa personer har inte lämnat efter sig så många spår i form av fina gravgåvor. Det är de rika människorna och deras gravar fyllda med fina saker som vi ser i utställningen. Varför är det så? Är de rika mera intressanta? På väggen längst in i utställningen får ni ändå en glimt av trälarna.

7. Uppföljning

En fortsatt diskussion om det ni varit med om på museet fördjupar förståelsen och lärandet för eleverna. Diskutera upplevelsen på museet. Vad kommer eleverna ihåg av besöket? Vad var speciellt spännande? Vilket livsöde minns de bäst? Varför har just detta livsöde fastnat? Fick de reda på något oväntat? Allra sist kan ni plocka fram de frågor som ni formulerade till människorna bakom livsödena. Kanske har besöket resulterat i att ni fått svar på vissa av dem, men förmodligen har också nya frågor skapats utifrån den nya kunskap besöket gett. Fick ni svar på frågorna genom ert besök? På vilket sätt besvarades de? Vilka fick ni inte svar på? Vilka andra frågor skulle ni nu vilja ställa?